

<https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2022.4.269072>
УДК 55(092)

Пам'яті професора Миколи Степановича Огняника – видатного українського гідрогеолога

Стаття присвячена Миколі Степановичу Огнянику — видатному вченому-гідрогеологу, доктору геолого-мінералогічних наук, професору, завідувачому відділом охорони підземних вод Інституту геологічних наук НАН України. М.С. Огняник є визнаним фахівцем у галузі охорони підземних вод від техногенного забруднення, зокрема легкими нафтопродуктами. Наведені основні факти трудової біографії вченого, його науково-педагогічної діяльності, важливі наукові публікації.

Ключові слова: біографія; гідрогеологія; охорона підземних вод; забруднення нафтопродуктами.

Цитування: Пам'яті професора Миколи Степановича Огняника – видатного українського гідрогеолога. *Геологічний журнал*. 2022. № 4 (381). С. 122–129. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2022.4.269072>

Citation: In memory of Professor Mykola Stepanovych Ognyanik – an outstanding Ukrainian hydrogeologist, 2022. *Geologičnij žurnal*, 4 (381): 122–129. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2022.4.269072>

© Видавець Інститут геологічних наук НАН України, 2022. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher Institute of Geological Sciences of the NAS of Ukraine, 2022. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

13 жовтня 2022 р. на 86-му році пішов із життя відомий вчений-гідрогеолог, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, Премії ім. В.І. Вернадського АН України, заслужений діяч науки і техніки України, професор, доктор геолого-мінералогічних наук, завідувачий відділом охорони підземних вод Інституту геологічних наук (ІГН) НАН України Микола Степанович Огняник.

Микола Степанович Огняник
Mykola Stepanovych Ognianyk

Микола Степанович Огняник народився на Київщині в с. Іванків Бориспільського району. Простий сільський хлопчина, який пережив страхіття Другої світової війни і фашистської окупації, в післявоєнні роки прагнув якнайшвидше сягнути вершин знань, що відкривало широкі можливості для реалізації власного творчого потенціалу. У 1960 р. він закінчив геологічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка за спеціальністю «гідрогеологія». Потім була така не проста, але необхідна для накопичення практичного досвіду робота від старшого техника до начальника партії у виробничих організаціях.

З 1976 р. Микола Степанович працював у системі Національної академії наук України: спочатку у відділі гідрогеологічних проблем ІГН АН України під керівництвом чл.-кор. АН УРСР А.Є. Бабинця, з 1982 р. очолював лабораторію постійно діючих моделей в гідрогеології в складі відділу гідрогеологічних проблем (згодом – відділу техногенної гідрогеології), а у 1992 р. очолив створений ним відділ охорони підземних вод ІГН НАН України, яким керував до останніх днів свого життя.

На своєму творчому шляху М.С. Огняник основну увагу приділяв новим науковим напрямкам, розвиток яких обумовлювали конкретні запити сучасної науки та виробництва. У 1968 р. він захистив кандидатську дисертацію, присвячену осушенню родовищ корисних копалин, що розробляються відкритим способом. У 1989 р. Микола Степанович успішно захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора геолого-мінералогічних наук за темою «Закономірності формування техногенного режиму підземних вод на території Української РСР». У той час основним науковим спрямуванням вченого була теорія і практика створення постійно діючих гідрогеологічних моделей, вивчення умов забруднення підземних вод і обґрунтування методів його ліквідації. Підсумки досліджень, які проводилися під його керівництвом у 80–90-ті роки минулого століття, знайшли відображення в монографіях «Постійно діючі гідрогеологічні моделі територій Української РСР, що інтенсивно освоюються» (1991), «Водообмін у гідрогеологічних структурах України» (1988, 1989, 1991) та ін.

М.С. Огняник був відомим вченим в області математичного моделювання гідрогеологічних процесів, меліоративної гідрогеології та охорони підземних вод. Він вперше висунув принципово нову наукову концепцію, згідно з якою до системи постійно діючих моделей поряд з математичними моделями різних рівнів повинні бути включені ділянки спостережень. Плідність цієї концепції полягає в тому, що результати експериментів та систематичних спостережень забезпечують удосконалення розрахункової гідрогеологічної схеми і мають розглядатися спільно з нею у відповідності до принципу зворотного зв'язку.

Польова нарада, військовий аеродром, м. Узин, 1998 р.
Field discussion, military airbase, Uzin, 1998

З другої половини 1990-х років Микола Степанович спрямував наукову діяльність очолюваного ним наукового колективу на вирішення проблеми забруднення геологічного середовища легкими нафтопродуктами. Ця проблема для України, як і для багатьох промислово розвинутих країн, стала однією з пріоритетних та залишається актуальною досі. М.С. Огняник був науковим керівником міжгалузевої науково-технічної програми «Здійснення контролю, оцінки і прогнозування ситуації з розвитку нафтохімічних забруднень підземних вод України», що виконувалась за дорученням Кабінету Міністрів України у 1996–2000 рр.

У 2000-х роках вчений здійснював наукове керівництво еколого-гідрологічними дослідженнями на військових об'єктах, які проводились в рамках «Угоди між Україною і США щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобіганню поширенню зброї масового знищення».

На основі результатів багаторічних досліджень на військових об'єктах, а також з використанням інструктивно-методичних матеріа-

лів, діючих у споріднених сферах, під його керівництвом розроблені «Методика обстеження еколого-геологічного стану територій військових об'єктів» та «Методичні рекомендації по обстеженню еколого-геологічного стану територій військових аеродромів». Методичні розробки були використані для еколого-геологічного обстеження численних військових об'єктів в Україні, що дозволило встановити рівень та стан їх забруднення, визначити вплив на довкілля, запропоновувати природовідновлювальні рішення.

За програмою робіт, розробленою у відділі охорони підземних вод ІГН НАН України та узгодженою з Мінприроди та Службою екологічної безпеки Генерального штабу Збройних Сил України, в районі складу паливно-мастильних матеріалів одного з військових аеродромів упродовж 2004–2005 рр. було проведено комплекс польових та лабораторних досліджень, що передували і супроводжували довготривалу дослідно-експлуатаційну відкачку техногенної лінзи авіаційного гасу. Вперше в Україні таку масштабну роботу ви-

М.С. Огняник на
робочому місці,
2008 р.
M. Ognyanik at his
office, 2008

конували не лише заради реабілітаційного ефекту, а ще й для того, щоб на основі зібраних матеріалів розробити науково обґрунтовану методику розвідки та вилучення ліній мобільного гасу, які в наш час сформовані в межах більшості об'єктів нафтопродуктозабезпечення.

В подальшому наукові дослідження М.С. Огняника були спрямовані на вивчення закономірностей трансформації техногенних забруднень в геологічному середовищі. Основні результати досліджень були викладені в монографіях «Основи вивчення забруднення геологічного середовища легкими нафтопродуктами» (2006) та «Еколого-гідрогеологічний моніторинг територій забруднення геологічного середовища легкими нафтопродуктами» (2013). Обидві монографії містять узагальнену інформацію з опублікованих джерел, аналіз результатів польових досліджень та лабораторних експериментів, які проводили вчені відділу охорони підземних вод під керівництвом Миколи Степановича, методичні розробки, численні приклади дослідження і реабілітації територій, де геологічне середовище забруднене легкими нафтопродуктами.

ISSN 1025-6814. *Geologičnij žurnal*. 2022. № 4

Наукові видання за авторства
М.С. Огняника
Some scientific publications by M.S. Ognyanik

Розвивалась міжнародна співпраця для вирішення нагальних проблем забруднення військових та цивільних об'єктів нафтопродуктами, зокрема з Геологічною Службою Франції (BRGM), в рамках якої відбувались закордонні наукові відрядження М.С. Огняника та співробітників відділу охорони підземних вод. Протягом 2013–2017 рр. у рамках Програми НАТО «Наука заради миру та безпеки» був реалізований проєкт G 4585 Remediation of Hydrocarbon Polluted

На об'єкті ліквідації нафтопродуктового забруднення підземних вод у м. Нант, Франція, 2014 р.
At the site of petroleum contamination of groundwater, Nant, France, 2014

Military Site in Ukraine («Ремедіація нафтопродуктових забруднень територій військових частин в Україні»). Це перший в Україні міжнародний проект, спрямований на вирішення проблеми забруднення геологічного середовища нафтопродуктами на території військових об'єктів.

Останні роки Микола Степанович як глибокий знавець гідрогеології Криму активно спростовував російські міфи про можливість водозабезпечення півострова підземними водами, в тому числі шельфу Азовського моря.

Микола Степанович Огняник проводив велику організаційно-педагогічну роботу. Значну увагу він приділяв підготовці фахівців-гідрогеологів та наукових кадрів. Упродовж 1991–2002 років М.С. Огняник на кафедрі гідрогеології та інженерної геології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка читав курси лекцій з таких дисциплін, як «Меліоративна гідрогеологія», «Мінеральні води України» та «Екологічна гідрогеологія». У 1998 р. рішенням вченої ради Київського національного університету М.С. Огнянику присвоєне вчене звання професора кафедри гідрогеології та інженерної геології.

Інтерв'ю Радіо Свобода, 2021 р.
Interview to Radio Svoboda, 2021

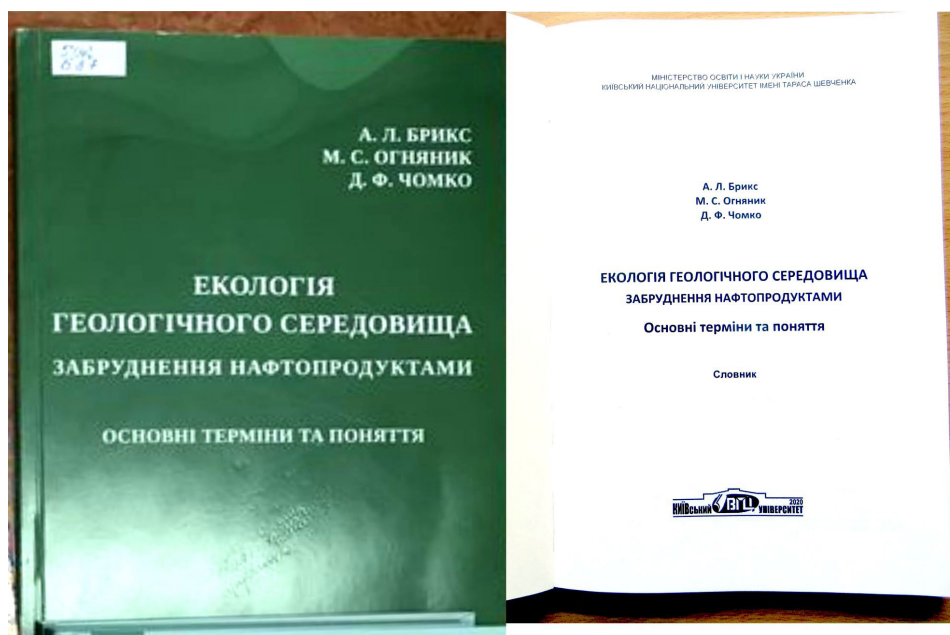
Під науковим керівництвом проф. М.С. Огняника захистили дисертації п'ять кандидатів наук. За авторства Миколи Степановича видано підручник «Мінеральні води України» (2000), а також у співавторстві посібник «Екологія геологічного середовища. Забруднення нафтопродуктами. Основні терміни та поняття: словник» (2020).

Упродовж багатьох років Микола Степанович був членом редколегії «Геологічного журналу», журналу «Ойкумена. Український екологічний вісник», журналу «Екологія довкілля та безпека

Колектив кафедри гідрогеології та інженерної геології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 1995 р. Зліва направо стоять: зав. лаб. В. Коломійченко, доц, д-р геол.-мін. наук М. Огняник, інж. Л. Чопорова, доц, канд. геол.-мін. наук О. Негода, асист. А. Шостак, інж. Н. Загородня, асист. В. Мокієнко, асп. М. Балуч (Пакистан); в центрі: доц, канд. геол.-мін. наук Б. Мандрик; сидять зліва направо: доц, канд. геол.-мін. наук О. Кошляков, проф. д-р техн. наук М. Кризський, інж. Л. Рудюк, наук співроб. Т. Конецька, декан факультету доц, канд. геол.-мін. наук В. Шабатін

Members of the Department of Hydrogeology and Engineering Geology of the Taras Shevchenko Kyiv National University, 1995

Навчальне видання
«Екологія геологічного середовища. Забруднення нафтопродуктами. Основні терміни та поняття: словник» (2020)
Textbook "Ecology of Geological Media. Contamination by Petroleum Products. Principal Terms and Concepts: A Glossary (2020)

життєдіяльності», членом вченої ради ІГН НАН України, а також спеціалізованої вченої ради Д 26.162.05 із захисту докторських та кандидатських дисертацій за спеціальностями «гідрогеологія», «інженерна геологія», «екологічна безпека». Також був членом спеціалізованої вченої ради К 64.051.26 при Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна із захисту кандидатських дисертацій за спеціальностями «гідрогеологія», «геологія нафти і газу» (2012–2016). У 2013–2015 рр. – головою експертних комісій ННІ «Інститут геології» на денному та заочному відділеннях. Також Микола Степанович був членом Державної комісії з запасів корисних копалин України, членом науково-технічної ради Мінекобезпеки України, членом Національного комітету України Міжнародної програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера».

М.С. Огняник є автором понад 250 наукових публікацій, серед яких близько 80 статей у фахових журналах, збірниках наукових праць, 13 монографій, 15 препринтів, 2 підручники.

Наводимо деякі вибрані наукові публікації М.С. Огняника:

- Введение в моделирование гидрогеологических процессов / А.Е. Бабинец, Н.С. Огняник, В.М. Шестопапов и др. Киев: Наукова думка, 1980. 250 с.

- Водообмен в гидрогеологических структурах Украины. Методы изучения водообмена / В.М. Шестопапов, А.Б. Ситников, Н.С. Огняник и др. Киев: Наукова думка, 1988. 272 с.
- Водообмен в гидрогеологических структурах Украины. Водообмен в естественных условиях / В.М. Шестопапов, Н.И. Дробноход, Н.С. Огняник и др. Киев: Наукова думка, 1989. 288 с.
- Водообмен в гидрогеологических структурах Украины. Водообмен в нарушенных условиях / В.М. Шестопапов, Н.С. Огняник, Н.И. Дробноход и др. Киев: Наукова думка, 1991. 528 с.
- Екологія геологічного середовища: забруднення нафтопродуктами. Основні терміни та поняття: словник / А.Л. Брикс, М.С. Огняник, Д.Ф. Чомко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2020. 126 с.
- Методика обстеження еколого-геологічного стану територій військових об'єктів. Методичні рекомендації по обстеженню еколого-геологічного стану територій військових аеродромів / М.С. Огняник, О.Ю. Митропольський, А.Л. Брикс, Н.К. Парамонова, Г.І. Голуб та ін. Київ: ІГН НАН України, 2012. 209 с.
- Огняник Н.С. Постоянно действующие гидрогеологические модели интенсивно осваиваемых территорий Украинской ССР. Киев: Наукова думка, 1991. 176 с.

Із співробітницями відділу охорони підземних вод ІГН НАН України, 2007 р.

With ladies – colleagues from the Department of Groundwater Protection of IGN NASU, 2007

Микола Степанович з онуками в день свого 84-річчя, 9 травня 2021 р.

Mykola Ognianyk with grandsons in the 84-birthday, May 9, 2021

- Огняник М.С. Мінеральні води України: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2000. 220 с.
- Основы изучения загрязнения геологической среды легкими нефтепродуктами / Н.С. Огняник, Н.К. Парамонова, И.С. Пашковский и др. Киев: [А.П.Н], 2006. 278 с.
- Охрана подземных вод в условиях техногенеза / Н.С. Огняник, В.К. Рудаков, В.Ф. Рыбин и др. Киев: Вища школа, 1985. 221 с.
- Эколого-гидрогеологический мониторинг территорий загрязнения геологической среды легкими нефтепродуктами / Н.С. Огняник, Н.К. Парамонова, А.Л. Брикс, Р.Б. Гаврилюк. Киев: LAT&K, 2013. 254 с.

У 1987 р. у складі колективу вчених за цикл робіт під загальною назвою «Тепломасоперенесення, охорона та управління підземними водами в умовах техногенезу» науковцю присуджено Премію ім. В.І. Вернадського АН УРСР. У 2004 р. Микола Степанович став лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки за участь у циклі робіт «Наукові основи фор-

мування ресурсів підземних вод як джерела якісного водопостачання та раціонального господарського водокористування». М.С. Огняник – учасник ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Микола Степанович Огняник зробив важливий внесок у розвиток української гідрогеології. Він був яскравим представником як академічної науки, так і непересічним університетським професором, який допоміг багатьом молодим фахівцям зробити вибір на користь гідрогеології.

Висловлюємо глибоке щире співчуття рідним, близьким, колегам Миколи Степановича Огняника. Світла пам'ять про професора Миколу Огняника – видатного вченого і педагога, інтелектуала – назавжди залишиться в серцях усіх, хто його знав і мав честь працювати з ним.

*Колектив відділу охорони підземних вод
Інституту геологічних наук НАН України,
редакційна колегія «Геологічного журналу»*

In memory of Professor Mykola Stepanovych Ognianyk – an outstanding Ukrainian hydrogeologist

The article is dedicated to Mykola Stepanovych Ognianyk – an outstanding scientist-hydrogeologist, Doctor of geological and mineralogical sciences, Professor, head of the groundwater protection department of the Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine. M.S. Ognianyk is a recognized specialist in the field of groundwater protection against man-made pollution, in particular, by light oil products. The article covers the main facts of the biography of M.S. Ognianyk, his scientific and pedagogical activities, and important scientific publications.

Keywords: *biography; hydrogeology; protection of groundwater water; pollution by petroleum products.*